-∅ (శూన్యం) (తద్ధర్మార్థకం) ముందు:

చూచు- ఁ=చూచుఁ (3:5223)

-దు (తద్ధర్మార్థక/భవిష్యత్కాలికం) ముందు:

తద్ధర్మార్థక/భవిష్యత్కాలిక ప్రత్యయమైన 'దు' పరమైనపుడు ధాత్వంత 'చు' లోపిస్తుంది. ప్రత్యయగత దకారం తకారంగా మారుతుంది. (చూ. 4.2.2.4)

చూచు-దు-రు=చూచు-తు-రు=చూతురు (4:511)

సంయుక్త ధాతువులలో సహాయక క్రియగా వచ్చే '-చూచు' కూడా ఇదే విధంగా ప్రవర్తించడం కనిపిస్తోంది.

తలఁపచూడను (4:2319)

4.2.4.5.5 చొచ్చు

సపదాంశాలు: (i) చొర్-/చొఱ్-
(ii) చొచ్చ్-
(iii) చొచ్చు-

(i) చొర్-/చొఱ్- :

చొచ్చు-అఁ=చొర్*-అఁ=చొరఁ (6:5513) (*చూ. 4.2.2.1)

(ii) చొచ్చ్- :

-ఇ (క్త్వార్థకం) ముందు:

చొచ్చు-ఇ=చొచ్చి (6:795)

-ఇన (భూతార్థక ధాతుజ విశేషణం) ముందు:

చొచ్చు-ఇన=చొచ్చ్*-ఇనఁ=చొచ్చినఁ (6:9030) (*చూ. 4.2.2.1)

-ఇనఁ (చేదర్థకం) ముందు:

చొచ్చు-ఇనఁ=చొచ్చ్*-ఇనఁ=చొచ్చినఁ (6:9030) (*చూ. 4.2.2.1)

-ట (భావార్థకం) ముందు:

చొచ్చు-ట=చొచ్చ్*-ట=చొచ్చుట (1:4082) (*చూ. 4.2.2.1)

(iii) చొచ్చు- :

మొదటి తరగతి ప్రత్యయాల ముందు:

శ్రీరామాయణం కావ్యంలో 'చొచ్చు'కు ప్రయోగాలు లేవు.

4.2.4.5.6 తెచ్చు

సపదాంశాలు (i) తే-
(ii) తెచ్చ్-
(iii) తెచ్చు-

ఉదా.

(i) తే- :

మూడవ తరగతిలోని అకారాద్య ప్రత్యయాల ముందు.

ఉదా.

-అక (వ్యతిరేక క్త్వార్థకం) ముందు:

తెచ్చు-అక=తే-*అకఁ=తేకఁ (2:7436)

* హ్రస్వాచ్చుగానీ, దీర్ఘాచ్చుగానీ ఉన్న ఏకాక్షర ధాతువులకు పరమైన ప్రత్యయాది

అచ్చు లోపిస్తుంది. (చూ.4.2.2.6)

"తే తేరులు తెచ్చునకగు" అనే సూత్రంద్వారా బాలవ్యాకర్త ఇటువంటి రూపాలు సాధించాడు. (చూ. బాలవ్యా. క్రియా.:93)

(ii) తెచ్- :

రెండవ తరగతి ప్రత్యయాలముందు వస్తుంది.

ఉదా.
-ఇ (క్త్వార్థకం) ముందు:

తెచ్చు-ఇ=తెచ్-ఇ=తెచ్చి (2:7558)

-ఇన (భూతార్థక ధాతుజ విశేషణం) ముందు:

తెచ్చు-ఇన=తెచ్-ఇన=తెచ్చిన (2:7660)

(iii) తెచ్చు- :

మొదటి తరగతి ప్రత్యయాల ముందు వస్తుంది.

ఉదా.
-దు (తద్ధర్మార్థకం/భవిష్యత్కాలికం)ముందు:

తెచ్చు-దు- ఁ-తెచ్చు-తు- ఁ=తెత్-తు- ఁ=తెత్తుఁ (2:8853)

తద్ధర్మార్థక/భవిష్యత్కాలిక ప్రత్యయమైన -దు పరమైనపుడు తెచ్చు ధాతువులోని చ్చు, తకారంగానూ ప్రత్యయగత దకారం తకారంగానూ మారతాయి. (చూ. 4.2.2.4)

4.2.4.5.7 పోవు

సపదాంశాలు (i) పొ-
(ii) పో- ~పోవ్-
(iii) పోయ్-
(iv) పోవు-

(i) పొ- :

మూడవ తరగతి ప్రత్యయమైన -ఉ ముందు వస్తుంది.

ఉదా.

పోవు-ఉ-మ్ము=పొ-ఉ-మ్ము=పొమ్ము (2:10666)
పోవు-ఉ- ండు=పొ-ఉ- ండు=పొండు (3:6213)

(ii) పో- :

మూడవ తరగతి ప్రత్యయాల ముందు వస్తుంది.

ఉదా.
-అన్ (అన్నంతం) ముందు:

పోవు-అన్=పోవ్-అన్=పోవన్ (6:194)

-అన్ (వ్యతిరేక క్త్వార్థకం) ముందు:

నుడి-పోవు-అక=నుడి-పో=*అక=నుడిపోక=నుడివోక (6:10481) (*చూ. 4.2.2.6)

(iii) పోయ్-:

రెండవ తరగతి ప్రత్యయాల ముందు వస్తుంది.
ఉదా.
-ఇ (భూతార్థకం) ముందు:

పోవు-ఇ-రి=పోయ్-ఇ-రి=పోయిరి (4:2325)

-ఎ (భూతార్థకం) ముందు:

పోవు-ఎ- c=పోయ్-ఎ- c=పోయెc (6:9518)

-ఇనన్ (భూతార్థక ధాతుజ విశేషణం) ముందు

పోవు-ఇనc=పోయ్-ఇనc=పోయినc (3:605)

ఈ రూపాన్ని బాలవ్యాకర్త "అగు పోవుల కడ(వాల కిద్వ్యక్రంబులు పరంబగునపుడు యకారంబగు" (బాలవ్యా. క్రియా.:99) అనే సూత్రంద్వారా సాధించాడు.

(iv) పోవు- :

మొదటి తరగతి ప్రత్యయాలముందు వస్తుంది.

ఉదా.
-చున్ (శత్రర్థకం) ముందు:

పోవు-చుc-పోవుచుc (5:4439)

4.2.4.5.8 లేచు

సపదాంశాలు: (i) లె-
(ii) లేవ్-
(iii) లేచ్-
(iv) లేచు-

(i) లె- :

మూడవ తరగతిలోని ఉకారాద్య ప్రత్యయం (-ఉ) ముందు వస్తుంది.

ఉదా.

-ఉ (విధ్యర్థకం) ముందు:

లేచు-ఉ-ము్మ=లె-*ఉ-ము్మ=లెమ్ము (3:1620) (*చూ. 4.2.2.6)

(ii) లేవ్- :

మూడవతరగతిలోని అకారాద్య ప్రత్యయాలముందు వస్తుంది.

లేచు-అ- ౘ=లేవ్*-అ- ౘ=లేవ౿ (5:3829)

* అకారాద్య ప్రత్యయం ముందు ధాత్వంత చకారం వకారం అవుతుంది (చూ. 4.2.4.2)

(iii) లేచ్- :

రెండవ తరగతి ప్రత్యయాల ముందు వస్తుంది.

-ఇ (క్త్వార్థకం) ముందు:

లేచు-ఇ=లేచి (6:7522)

(iv) లేచు- :

మొదటి తరగతి ప్రత్యయాలముందు -లేచు ప్రయోగం శ్రీరామాయణంలో లేదు.

4.2.4.5.9 వచ్చు

సపదాంశాలు (i) ర-

(ii) రా-

(iii) వచ్చ్-

(iv) వచ్చు-

(i) ర- :

మూడవ తరగతి ప్రత్యయాలలోని ఉకారాద్య ప్రత్యయం (-ఉ) ముందు వస్తుంది.

ఉదా.

వచ్చు-ఉ-మ్ము: ర-*ఉ-మ్ము=రమ్ము (6:10745, 6:11730) (*చూ. 4.2.2.6)

(ii) రా- :

మూడవ తరగతి ప్రత్యయాలలోని అకారాద్య ప్రత్యయాల ముందు వస్తుంది.
ఉదా.

-అన్ (అన్నంతం) ముందు:

వచ్చు-అఁ=రా-*అఁ=రాఁ (6:10979, 6:11383) (*చూ. 4.2.2.6)

-అ (వ్యతిరేకార్థకం) ముందు:

వచ్చు-అ- ఁడు=రా-*అ- ఁడు=రాఁడు (5:4092) (*చూ. 4.2.2.6)

-అక (వ్యతిరేక క్త్వార్థకం) ముందు:

వచ్చు-అక=రా-*అక=రాక (5:4194, 5:4463) (*చూ. 4.2.2.6)

-అని (వ్యతిరేకార్థక విశేషణం) ముందు:

వచ్చు-అని=రా-*అని=రాని (5:4681, 5:4727) (*చూ. 4.2.2.6)

వచ్చు, రమ్ము మొదలైన రూపాలను బాలవ్యాకర్త "అగు వచ్చు చొచ్చు చూచులకు ముత్తు పరంబగునపుడు కారా చొరు చూడులగు" (చూ. బాలవ్యా. క్రియా.:91) అనే సూత్రంలో సాధించాడు.

(iii) వచ్చ్- :

రెండవ తరగతి ప్రత్యయాల ముందు వస్తుంది.

ఉదా.

-ఇ (భూతార్థకం) ముందు:

వచ్చు-ఇ-రి=వచ్చ్-ఇ-రి=వచ్చిరి (1:3779, 6:11891)

-ఎ (భూతార్థకం) ముందు:

వచ్చు-ఎ-ను=వచ్చ్-ఎ-ను=వచ్చెను (2:5747, 3:882)

-ఇతి (భూతార్థకం) ముందు:

వచ్చు-ఇతి=వచ్-ఇతి=వచ్చితి (3:1030, 3:1757)

-ఇ (క్త్వార్థకం) ముందు:

వచ్చు-ఇ=వచ్చ్-ఇ=వచ్చి (3:2335, 3:2404)

-ఇన (భూతార్థక ధాతుజ విశేషణం) ముందు:

వచ్చు-ఇన-వచ్చ్-ఇన=వచ్చిన (3:2802, 3:2971)

-ఎద (తద్ధర్మార్థకం/భవిష్యత్కాలికం) ముందు:

వచ్చు-ఇనా-రు=వచ్చ్-ఇనా-రు=వచ్చినారు (2:3672, 6:1195)

వచ్చు-ఇనా- ఁడు-వచ్చ్-ఇనా- ఁడు=వచ్చినాఁడు (3:952)

(iv) వచ్చు- :

మొదటి తరగతి ప్రత్యయాలముందు వస్తుంది.

ఉదా.

-చున్(శత్రర్థకం) ముందు:

వచ్చు-చు-ను=వచ్చుచును (1:757, 5:1611,)

-దు (తద్ధర్మార్థకం/భవిష్యత్కాలికం) ముందు:

వచ్చు-దు-రు=వచ్చు-తు-రు=వత్*-తు*-రు=వత్తురు (4:5126, 6:110)

* తద్ధర్మార్థక/భవిష్యత్కాలిక ప్రత్యయమైన -దు పరమైనపుడు వచ్చు ధాతువులోని 'చ్చు' త్ గానూ, ప్రత్యయగత దకారం తకారంగానూ మార్పు చెందుతుంది. (చూ. 4.2.2.4)

4.2.4.5.10 వలచు

సపదాంశాలు (i) ఒల్ల- ~వలవ్-
(ii) వలచ్-
(iii) వలచు-

(i) ఒల్ల- ~వలవ్- :

మూడవ తరగతి ప్రత్యాలైన అకారాద్య ప్రత్యయాలైన -అ, -అనిల ముందు వస్తుంది.

ఉదా.

-అ (వ్యతిరేకార్థకం) ముందు:

వలచు-అ- ౘ=ఒల్ల-అ- ౘ=ఒల్లౘ (3:1552, 4:1859)

-అని (వ్యతిరేకార్థక విశేషణ ప్రత్యయం) ముందు:

వలచు-అని=వలవ్-అని=వలవని (5:4067)

(ii) వలచ్- :

రెండవ తరగతి ప్రత్యయాలైన ఇకారాద్య, ఎకారాద్య ప్రత్యయాలముందు వస్తుంది.

ఉదా.

-ఇ (భూతార్థకం) ముందు:

వలచ్-ఇ-=వలచి (2:2501)

-ఎ (భూతార్థకం) ముందు:

వలచ్-ఎ=వలచె (5:1926)

-ఇతి (భూతార్థకం) ముందు:

వలచ్-ఇతి=వలచితి (6:1048)

-ఇన (భూతార్థక ధాతుజ విశేషణం) ముందు:

వలచ్-ఇన=వలచిన (2:2501)

-ఎద (తద్ధర్మార్థకం) ముందు:

వలచ్-ఎద=వలచెద (2:151)

(iii) వలచు- :

తద్ధర్మార్థక ప్రత్యయం ముందు:

వలచ్-దు=వలచ్*-త్-వల-త్-ఉ=వలతు (4:5443) (*చూ. 4.2.2.4)

4.2.4.5.11 కల

(1) కేవలం వర్తమాన కాలంలోనే ప్రయుక్తం కావటం (2) కాలబోధక ప్రత్యయం లేకుండానే వర్తమానార్థాన్నివ్వటం ఈ ధాతువుయొక్క ప్రత్యేకత. తక్కిన ధాతువులవలె ఈ ధాతువుకు పురుష బోధక ప్రత్యయాలు చేరతాయి. కృష్ణమూర్తిగారు(1972:210) దీన్ని విశేషాంశాల వర్గంలో చేర్చారు.

ఉదా. కల-ను
కల-ము
కల-వు
కల- ౘు
కల-రు
కల-వు
కల-దు
కల-రు

శ్రీరామాయణంలోని 'కల' ధాతురూపాలు కింద ఉదహరించబడ్డాయి.

ఉదా.

కల-డు=కలడు (1:3519)

కల-దు=కలదు (2:1179)

కల-రు=కలరు (2:1703)

కల-వు=కలవు (2:6935)

లే- :

'కల' ధాతువుకు వ్యతిరేకార్థంలో 'లే-' వస్తుంది.

ఉదా.

కనలేని (2:5346)
ఓర్వలేని (4:3104)

4.3 క్రియా రూపాలు

తెలుగులో క్రియా రూపాలను అంతర్నిర్మాణాలు(morphological constructions), బహిర్నిర్మాణాలు (periphrastic constructions)అని రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు.

4.3.1 అంతర్నిర్మాణాలు (morphological constructions)

కొన్ని భాషాంగాలు కలసి ఒక రూపంగా ఏర్పడితే దాన్ని 'నిర్మాణ రూపం' అంటాం. నిర్మాణ రూపంలో తప్పనిసరిగా ఉండే ధాతువు లేదా ప్రాతిపదికతో పాటు మరికొన్ని అంగాలుంటాయి. నిర్మాణరూపాలలో ఏ భాషాంగమైనా లోపించినపుడు ఏర్పడే రూపాలు అంత ర్నిర్మాణ రూపాలు. అంతర్నిర్మాణాలు అన్న ఉపవిభాగంలో అంతర్నిర్మాణ రూపాలకు సంబంధించిన చర్చ ఉంటుంది.

అంతర్నిర్మాణ క్రియా రూపాలు సమాపక (finite) అసమాపక (non-finite) భేదాలతో రెండు రకాలు.

4.3.1.1 సమాపక క్రియలు (finite verbs)

క్రియా ధాతువుకు కాల-భావ-బోధక ప్రత్యయం(tense-mode suffix), పురుష ప్రత్యయం (personal suffix) చేరి సమాపక క్రియలు ఏర్పడతాయి. వీటికి వాక్యాన్ని సమాపనం చేయగలిగే శక్తి ఉంటుంది.

సమాపక క్రియా రూపం=క్రియాధాతువు+కాలభావబోధక ప్రత్యయం+ పురుష ప్రత్యయం.

4.3.1.1.1 పురుష ప్రత్యయాలు (లింగ-వచన-పురుష ప్రత్యయాలు)

కర్తృనామంయొక్క లింగ, వచన, పురుషలను ఇవి బోధిస్తాయి. బాలవ్యాకర్త మనుష్య పుంబోధకాలను 'మహద్వాచకం' అనీ, తద్భిన్నాన్ని 'అమహద్వాచకం'అనీ పేర్కొన్నాడు("స్త్రీ తిర్యగ్జడ భిన్నంబులును వాని విశేషణంబులును మహత్తులనంబడు" *(తత్సమ.:17)*) బహువచనంలో మనుష్య (స్త్రీ)పుంబోధకాన్ని మహన్మహతీ వాచకం అనీ, మనుష్యేతరాన్ని మహతీత రామహద్వాచకం అనీ వ్యాకర్తలు వివరించారు.

లింగ, వచన పురుష ప్రత్యయాలు ఈ అధ్యయనంలో పురుష ప్రత్యయాలుగా పేర్కోబడ్డాయి.

శ్రీరామాయణంలోని పురుష ప్రత్యయాలు.

	ఏకవచనం	బహువచనం
ఉత్తమ పురుష	-ని	-ము/-మి
మధ్యమ పురుష	-వు/-వి, -ము/-మ్ము	-రు/-రి, - ఁడు/ ండు
ప్రథమపురుష		
మహద్వాచకం	- ఁడు, -ను	-రు/-రి
మహతీ వాచకం	-దు/-ది, -ను	-రు/-రి
మహతీతరామహద్వాచకం	-దు/-ది	-వు/-వి, -ను/-ని

పై ప్రత్యయాల్లో ఇకారాద్యాలుగా ఉన్నవి ఇకారాంత రూపాలమీద చేరతాయి. -ము, - ఁడు, అనే ప్రత్యయాలు విధ్యర్థక, విధ్యర్థవ్యతిరేక రూపాలలో వస్తాయి. -మ్ము, - ండు ప్రత్యయాలు అగు-, తెచ్చు, -పోవు, -వచ్చు ధాతు రూపాంతరాలైన క-, తె-, పొ-, ర- (చూ. 4.2.4.5.1., 4.2.4.5.7., 4.2.4.5.8., 4.2.4.5.10) అనే ఏకాక్షర ధాతురూపాలపై చేరతాయి.

ఉదా.

	-మ్ము	- ండు
క-:	కమ్ము (2:7801)	-
తె-:	తోడితెమ్ము(2:288)	తోడితెండు(3:4248)
పొ-:	పొమ్ము (3:5321)	పొండు (3:6213)
ర-:	రమ్ము (3:5249)	రండు (3:4949)

'కండు' అనే రూపం శ్రీరామాయణంలో లేదు.

శ్రీ రామాయణం కావ్యంలో పురుష ప్రత్యయాలు చేరిన రూపాలు:
ఉత్తమ పురుష:
ఏకవచనం(-ని)

చేసితిని (6:11310)